HISTORISCHE VERENIGING „De Zijpe"

IJPER HISTORIE BLADEN

Extra Uitgave 1986

Mr. Dr. JOHAN BELONJE, Regent en Historicus

Weinigen onder de thans levende geschiedschrijvers zullen van zichzelf kunnen verklaren dat hun opleiding vóór de eerste Wereldoorlog is begonnen. De jonge BELONJE, geboren 17 juni 1899 te Alkmaar als zoon van een leraar Engels, van moederszijde vermaagschapt aan de eigenaar van de Alkmaar Packet Cornelis BOSMAN, bezocht in september 1912 voor het eerst het Alkmaars gemeentearchief, waar hij door stadsarchivaris BRUINVIS werd ingewijd in de hulpwetenschappen van de historicus, de handschriftkunde en de kennis van de Oud-Nederlandse rechtstaal.

Gymnasiast, Reserve-officier, Meester in de Rechten, Advocaat, leraar Handels- en Staatsrecht, Secretaris van het Waterschap de Schermeer en het Hoogheemraadschap de Uitwaterende Sluizen en tenslotte Agent (plaatselijk Directeur) van de Nederlandse Bank te Alkmaar, dit waren de voornaamste étappes in zijn opleiding en beroepsleven. Daarnaast vervulde hij vele maatschappelijke functies als bijvoorbeeld oprichter van Oud-Alkmaar, bestuurslid van Heemschut en Oud-Westfriesland, redacteur van de Navorscher, regent van hofjes en stichtingen, rijksgecommitteerde bij examens, enz. enz. Op zich genoeg om een werkzaam leven te vullen. Evenwel zag hij daarnaast kans een rijke stroom van historische publicaties tot stand te brengen, waarvan het aantal in 1982 reeds ongeveer 900 bedroeg!

Maar BELONJE publiceert nog steeds, waarvan dit aan hem gewijde nummer van ons blad opnieuw getuigt. Ondanks de enorme verscheidenheid van daarin behandelde onderwerpen valt de eenheid op in alles wat BELONJE doet. Zelf bestuurder van Waterschap en Hoogheemraadschap, gehuwd met de dochter van een Dijkgraaf en Hoogheemraad, staat BELONJE persoonlijk, maatschappelijk en familiair midden in het leven dat hij in zijn publicaties behandelt. Hij houdt van het verleden, hij kent het als weinig anderen, hij deelt zijn kennis grif uit en hij werkt aan het behoud van alles wat uit dit verleden waardevol is, niet als actievoerder, doch als waardig pleiter en ijverig bestuurder.

Hij versmaadt het kleine niet. Zo schreef hij bijvoorbeeld over de geschiedenis van de straat waarin hij woont, de Nassaulaan in Alkmaar, over een enkele gedenksteen, een molen, een huis, een muurschildering, een kerkraam. Bijna steeds gaat hij terug tot de bronnen, oude archiefstukken, maar ook monumenten, grafstenen, inscripties, kaarten, bewaard gebleven voorwerpen, wapens enz.

Schrijft hij meestal in het Nederlands over een Nederlands onderwerp, soms werkt hij in het Duits of Frans mee aan buitenlandse tijdschriften. Meer dan 100 periodieken namen bijdragen van hem op.

Voor ons is BELONJE in de eerste plaats belangrijk als grondlegger van de geschiedenis van de Zijpe. Zijn rechts-historisch proefschrift uit 1933, "De Zijpe en Hazepolder, de ontwikkeling van een Waterschap in Hollands Noorderkwartier" is nog steeds een onmisbare bron, voor wie over de bestuurlijke structuren, wettelijke en administratieve regelingen, plakkaten en keuren, enz. precies wil worden ingelicht. Geen gemakkelijke lectuur, maar een grondige studie waard.

In de door P.S. TEELING verzorgde bibliografie van BELONJE (1) vind ik in totaal 30 publicaties over de Zijpe, 10 over Petten, maar daarnaast talrijke artikelen, die voor de Zijpe zijdelings van belang zijn, bijvoorbeeld over personen, die in de Zijpe hebben geleefd, gewerkt of invloed hebben gehad. Door de zorgvuldige bronvermelding bevatten al deze geschriften waardevolle aanwijzingen voor verder onderzoek.

De kracht van BELONJE is dat hij de documenten zelf laat spreken en zich niet verliest in onbewijsbare vermoedens. "Wat niet in de stukken te vinden is, bestaat niet echt", zou zijn lijfspreuk kunnen zijn. Niet helemaal waar natuurlijk, maar als methodisch grondbeginsel onvervangbaar.

Het toegankelijk maken van het werk van BELONJE voor onze leden is een zware opgave, maar tegelijk een uitdaging voor ons Bestuur, die wij niet uit de weg kunnen gaan. Volstaan wij vandaag met een woord van dank en een gelukwens in zijn geliefde Latijn:

Ad multos annos ! Nog vele jaren !

J. NEDERKOORN.

(1) 1912-1982, Mr. Dr. Johan BELONJE, Zeventig jaar Archief-bezoeker, Uitgave Gemeentearchief Alkmaar, met biografie en bibliografie door resp. W.A. FASEL en P.S. TEELING.

CARTOGRAFIE

VAN DE

* ZIJPE *

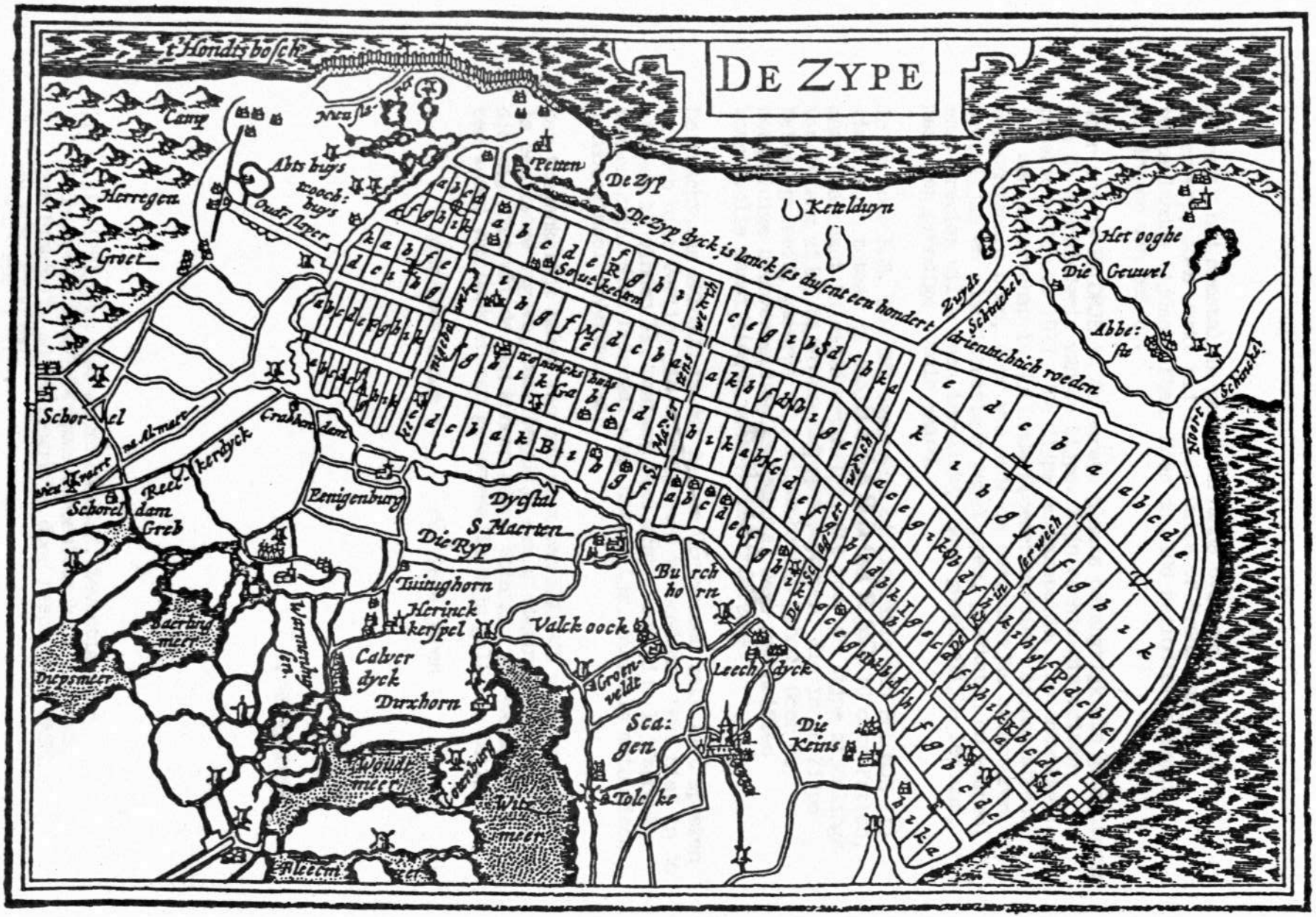
DE ZYPE
t'Hondts bosch
Camp
Meuse
Abts buys
wooch: buys
Oudt slayer
Herregen
Groet
Petten
De Zyp
De Zyp dyck is lanck ses duysent een hondert
Ketelduyn
Zuydt
Schuckel
drientuchsch roeden
Het ooghe
Die Geuuel
Abbe:
sie
Schor
el
Crabbendam
Reel-
dam
Greb
kerdyck
Venigenburg
Dyckstal
S. Maerten
Die Ryp
Tuinghorn
Herinck
kerspel
Valck oock
Burch
horn
Leech dyck
Groenvelt
Calver
dyck
Durxhorn
Sca:
gen
Die
Keins
Tolcke
Woudmeer
Witmeer
Fleecum
Diepsmeer
Zoort
Schuckel

C A R T O G R A F I E V A N D E Z I J P E

Men is het er nu algemeen wel over eens dat het uitgestrekte en betrekkelijk hoog gelegen, met slenken doorsneden waddengebied tussen West-Friesland, Huisduinen en Wieringen ten tijde van de Karolingen en nog in latere perioden een bewoond land moet zijn geweest. Geen wonder was het dan ook, dat toen de techniek der landaanwinning vooral uit de zee met rasse schreden vooruit ging, er tevens mensen zijn opgestaan, ondernemende en tevens veelal rijke figuren, die zich aangemeld hebben om zelfs deze uitgestrekte hoek noordelijk van Holland tot het object van hun bedijkingsplannen te maken.

Ook toen reeds waren vruchtbare gronden gezocht en duur. Zo kon het dan gebeuren dat de landvorst, aangezien hij meestal langdurig in geldnood verkeerde tengevolge van kostbare oorlogen, doorgaans gemakkelijker bereid gevonden kon worden om een octrooi tot droogmaking toe te staan aan een bijzonder persoon. Vast stond dan wel, dat een dergelijke particulier of particulieren, personen moesten zijn die over aanzienlijke rijkdommen beschikten, aangezien de ervaring nu eenmaal had geleerd dat een landaanwinning telkenmale kostbaarder uitkwam dan het aankopen van gronden.

In het begin der XVIe eeuw zijn er, met in acht neming van het vorenstaande, opnieuw en nu werkelijk ernstig gemeende projecten ontworpen om althans een deel van het eerder aangeduide wadden-gebied, bekend onder de naam De Zijpe te bedijken. Aan de eerste van die pogingen hebben de historici niet of nauwelijks enige aandacht besteed en bovendien is het tot dusverre volstrekt niet duidelijk geworden wat dit ontwerp precies inhield. Het enige dat wij erover weten ligt in een citaat, opgenomen in het nadere octrooi van Keizer Karel V van 31 maart 1551, luidende "te mogen bedijcken up zeeckere raeyinge die plecke oft waert ghenaempt de Zijpe in Hollandt", een omschrijving die op zichzelf vrij vaag is (1).

Bovendien weten wij niet nauwkeurig wanneer dit eerste octrooi door de keizer werd verleend. Vreemd is namelijk de verklaring van deze vorst, dat hij dit octrooi had verleend bij open brief voor zeven jaren "in den jare XV^{C}- XLI (aan) onsen lieuen ende getrouwen neve Heeren Cornelis Heere van Zevenberghen", terwijl die periode (in 1551) "nu langen tijt overstreken" was. Immers, waar de schrijvers aannemen dat Cornelis van Zevenberghen in 1508 overleden zou zijn, kan onmogelijk worden aanvaard dat aan hem in 1541 een octrooi zou zijn verleend.

Wat hiervan zijn moge, de bewuste octroiant is geweest de man die de keizer terecht aanduidde als zijn "neve". Hij, heer Cornelis de Glymes-Bergen, heer van Zevenberghen, Grevenbroeck, Melin, half Brecht, Heeswijk en Dinter, was ridder van het Gulden Vlies, Raad en Kamerling, admiraal van der zee, gouverneur en drossaard van Grave, enz., op 1 april 1458 geboren, negende kind van Jan de Glymes-Bergen (op Zoom), ridder en Margrieta de Saint-Simon, in 1481 getrouwd met Maria Margaretha van Zevenberghen, vrouw van Zevenberghen, Noordeloos, Slingeland, Heemskerk en Oosthuizen, dochter van Arnout van en tot Zevenberghen en Maria van Vianen, vrouw van Noordeloos, Heemskerk en Capelle aan de Yssel (2).

Reeds deze persoonlijke gegevens maken stellig aanvaardbaar dat ridder Cornelis in staat geacht mocht worden om de kosten ener onderneming als de bedijking van de Zijpe zijn zou, te dragen.

Desondanks, van Zevenberghen slaagde niet. Zoals bekend werd het toen "Heer Jan van Schoerl, priester canonick tot sinte Marijen binnen onser stadt Utrecht", die bij verschillende "supplicatien" aan Karel V te kennen gaf "met eenige mijnen adherenten ende consorten in desen verhoopten ende betrouede metter hulpe goods Almachtich deselve plecke ofte weert genaempt de Zype ofte een deel van dier te moegen met goede ende bequame daijckaigie bevangen ende bevrijden".

Interessant is daarbij dat de verzoekers in hun nader request uitgingen van de gedachte om hier het zeegebied te verwerven "tot eene ofte meer reijsen ende met diversche polders ende wercken zoe hemluyden best ende bequaemste wesen soude volgende int generael die raeyinghe ende limiten nae beschreuen te weten van ontrent Petten noortwaert up voor bij Abstede tot aenden houck van omtrent Torp (3) beneden Huysduynen, ende van daar oostwert naer het eylandt van Wyeringen, volgende het ondiep dairt oerbaerlicxste vallen soude, ende wederomme neder waert volgende oick het ondiep naer Eerstwoude an den ouden Zeedyck van de Ooster Coggen".

Dat bij de ontwikkeling van hun plannen deze groep van aanvragers onder Van Schoorl's leiding zich deerlijk hadden overschat, valt gemakkelijk aan te nemen en zonder twijfel hebben de Rekenkamers van Den Haag en Brussel haar bedenkingen aan hun vorst openbaar gemaakt. In ieder geval zijn er in het toegestane octrooi aan Van Schoorl en diens medestanders gegund, bepaalde voorschriften tot controle bij de uitvoering opgedrongen, terwijl ook het werkterrein aanzienlijk werd ingekrompen. Immers, dit laatste werd omschreven zoals het trouwens naderhand ongeveer is uitgevoerd : "totter daijckaigie van de voorsz plecke ofte weert ghenaempt de Zijpe ende de selve volbringhen tusschen sulcke limiten ofte raijinge als in sekere huere caerte gedesigneert ende getrocken hebben met eenen geluwen linije ende hiernae gespecificeert staen. Te weten dat zij hueren nyeuwen dijck aen deen zijde verheelen sullen, aenden ouden Zeedijck ontrent der plaetsen dair den Slaper aen den selven ouden Zeedijck verheelt is zoe dat zij daer binnen begrijpen sullen die Petmersche

sluijs ende alsoe gaen noort waerts up genouch linyerecht tot tegens Abstede, weynich hooger off laeger, ende vandaen voorts van ontrent tegens Abstede voorsz, den selven dyck keerende ende leijden bochschewijs als na gelegentheyt van de gronde bequamelick sal moghen vallen, ende den zelven nijeuwen dijck eijndelijck aen dander eynde vereenijgen ende verheelen up den voorsz oude Zeedyck tusschen den Keyns ende Colhorn".

Ofschoon zeker waarschijnlijk is dat van Zevenberghen zijn plannen vergezeld had laten gaan van een terreinkaart, is daarvan kennelijk niets in de archieven bewaard gebleven. Toen dan nu in 1551 door de keizer aan van Schoorl cum suis octrooi verleend werd is in de tekst daarvan, zoals boven is aangehaald melding gemaakt van een kaart voorzien van een geelkleurige lijn, aangevende het beloop van de te leggen ringdijk. Er is nu wel beweerd dat deze kaart nog zou bestaan, maar waarschijnlijk lijkt dit allerminst omdat de MS-kaart die hiervoor in aanmerking zou kunnen komen, het exemplaar is van grote afmetingen namelijk 240 bij 78 cm, in kleuren getekend en berustende op het Algemeen Rijksarchief te 's Gravenhage (Hingman-inventaris no. 2486) géén geelkleurige lijn vertoont waar de ringdijk getrokken was, maar wèl al een voltooide, misschien een half-voltooide dijk waaraan allerwege wordt gewerkt! Daarom ligt het vermoeden voor de hand dat deze kolossale kaart het werk is geweest van de hierna nog te noemen pater Maerten.

Het octrooi, waarbij door keizer Karel V werd toegestaan om de Zijpe in verkleinde omvang te bedijken, dateert van "den lesten Marcy 1551", naar de Hofstijl, dus 1552. Het werk was vier jaren later bij lange na niet voltooid en bovendien is het bekend dat het bestuur der opgerichte organisatie in 1556/1557 bijgestaan werd door een Mr. Maerten de landmetere te Alkmaar" (4). Een "heer Martin" wordt genoemd in een testament te Alkmaar gepasseerd op 5 oktober 1540, terwijl het ordonnantie-boek van de Zijpe de volgende notitie over hem heeft :

> 14 januari 1564 stilo curiae . "De charte van Peter Maerten van den landen van der zijpen metten ommeleggende steden ende dorpen. De Penninckmeester zal den Ingelanden hiervan onderrechtinge doen up wat voet men dese chaerte best maecken zal".
>
> 14 augustus 1564. "De charte van Pater Maerten. Zij deze charte mede vereijscht en zal den pater eene danckbaerheijt gedaen werden voir sijnen arbeijt"

- - - - en tenslotte compareerde onder de ingelanden te Alkmaar in 1568 onder andere Pater Maerten. Mogelijk was hij de pater Maerten Jacobsz. Formerius van het Jonge Begijnhof te Alkmaar, die daar in 1566 de strijdende partijen in de Beeldenstorm tot elkaar trachtte te brengen.

Ook in de volgende fase bij de Zijpse bedijking is er opnieuw een kaart tot stand gekomen. Ditmaal was het de landmeter Adriaan Anthonisz., de later zo beroemd geworden burgemeester van Alkmaar, ingenieur en superintendent der Hollandse fortificatien, die zijn collega Mr. Louris Pietersz., ingedaagd als hij was door Alva (!), bij de Zijpe vervangen heeft, die de kaart ontwierp. Dit werkstuk noemde hij "Caerte vant Hontbos ende Zijplant", hetgeen Mr. A.F. Kamp tot de conclusie bracht in diens "Proeve van Beschrijving" (5) dat deze kaart moest dateren van 1571 of 1572. Onmogelijk is het niet, dat genoemde tekening vervolgens voor de druk gereed is gemaakt door Petrus Johannes Nagels voor rekening van de drie koninklijke commissarissen belast met de voortzetting der bedijking, Mr. Willem Schouten, Mr. Maarten van den Berghe en Mr. Arent Sasbout, zoals in de particuliere rekening van de eerstgenoemde uit dit drietal vermeld werd, luidende: "voor verscheijden geprinte caerten omme te distribueren" (6).

Opnieuw heeft Mr. Adriaan Anthonisz. daarna een opdracht gekregen om een (HS.)kaart te leveren maar nu alléén van de Zijpe. Deze is verantwoord in de rekening over de jaren 1572 - 1573, de polder aangaande door jonker Frederik van de Zevender, als commissaris wegens de Zijpe (7). De betrekkelijke post werd daar omschreven als: "Meester Adriaen Anthonis gezworen lantmeter van zeeckere caerte der voorn lande van de Zijpe bij hem gemaict met claere distinctie ende onderscheijt der coleuren van allen de saet ende weylanden mitsgaders den vruchtbare landen ende egualementen dien zijne Exelentie mijn G. Heere de Prinche van Oraenge en de Staten van Hollant geremonstreert is geweest omme de nature gelegenheijt der zelver landen wel naectelicken te doen onderwijsen belangende nootzakelicheyt omme de Recognitie ende Thiende te doen veranderen stellende tzelve ter discretie" (het bedrag is derhalve open gelaten). Nadere berichten over het vlot van deze kaart zijn al evenmin bekend, hetgeen betreurenswaardig is omdat zij ons gegevens hadden kunnen verschaffen over de kortstondige bedijkings-periode van de Zijpe in deze critieke jaren, waarvan zo weinig is overgeleverd.

In chronologische rangorde volgt op dit laatst aangehaalde exemplaar ook een MS.- kaart die niet de totale Zijpe, maar wel een groot deel daarvan omvat van de inmiddels definitief drooggevallen polder. Het is een zeer nauwkeurig en fijn stuk landmeterwerk, door een tot dusver onbekend geblevene vervaardigd, die naar het daarop voorkomende handschrift te oordelen, wellicht het werk kan zijn geweest van Gerrit Dircksz. Langedijck die meermalen daar als zodanig in functie is geweest (8). De kaart is anonym en niet gedateerd doch moet zijn ontworpen na de definitieve verkaveling van de Zijpse landen welke plaats vond op 6 en 7 april 1598. Zij bevindt zich in het archief van het opgeheven Hoogheemraadschap van den Hondsbossche en Duinen tot Petten, is op papier met afmetingen 110 bij 80 cm en de schaal is in Zijpse roeden uitgedrukt. In teer groen, rose en zacht geel zijn binnen het poldergebied bij iedere kavel, behalve de frontbreedte en de bijbehorende letteraanduiding de naam van elke eigenaar gesteld met opgave tevens der respectievelijke categorien van contribuabelen, egalementen of nollen.

Het dorp Petten ontbreekt hier al evenmin als de situatie van de Hondsbosse Waker. De Dromerdijk komt er niet op voor, maar wèl strekt zich de tekening van een paalwerk uit op de Waker, komende uit de Zoutsloot (grens der kaart) recht vóór de huizen van Petten en ook de Hazedwarsdijk, welk werk aangelegd is krachtens een besluit van de Staten van Holland van 9 juli 1598. Het blijkt dat er op tal van plaatsen stolp- en langhuisboerderijen verrezen waren en opmerkelijk is ook op de Zijper Zeedijk bij de Grote Wiel, in de Spookhoek, waar het noordelijkste uit een reeks van 6 hoofden in zee uitsteekt, dat daar het huisje ingetekend is van Freek de Schutter, dat genoemd wordt in de notulen van 6 november 1599. Wellicht sluit hierbij aan dat wat geboekt werd in dezelfde notulen van 27 september 1598, luidende: "Is noch geresolueert dat men den Lantmeeter van Schaagen ("Geometra") met den eersten sullen ombieden om beneffens Gerrit Dircxz. te besoigneeren int affineeren van de contribuerende landen ofte andere int particulier tot gerijff vanden gemeene ingelanden die tselue van noode souden moogen sijn".

Het aantal gedrukte kaarten is sedertdien ofwel na de definitieve bedijking aanzienlijk toegenomen, ongetwijfeld ten gevolge van de bijzondere meer dan provinciale aandacht welke de Zijpe opnieuw als agrarische instelling te beurt viel. Men kon ook weldra de plans in drie grote groepen verdelen, als daar waren MS.- kaarten (meestal) door landmeters gemaakt ten verzoeke van de individuele plaatselijke bezitters van hun gronden en woningen; gedrukte kaarten, die enkel de Zijpe tot object hadden en kaarten van laatstgemelde categorie, die men opgenomen had ter illustrering van boekwerken herkomstig uit binnen- en buitenland. Het totale aantal hiervan is zo groot, dat een opsomming of zelfs een poging daartoe binnen dit bestek beter achterwege kan blijven. Daarbij is het in tal van gevallen volstrekt onmogelijk om alle namen van de betrokken tekenaars en(of) graveurs op te sporen.

Aan een dergelijk gedifferentieerd onderzoek is tot dusverre nog nooit enige aandacht besteed. Reden, waarom het wellicht wenselijk zal zijn om, een begin makend, thans eens na te gaan welke notities over kaarten van de Zijpe zelf te vinden zijn, zo mogelijk liefst met verwijzing naar bepaalde kaart-edities.

In de notulen van Hoofdingelanden van 3 oktober 1599 werd een opdracht vermeld tot het drukken ener kaart in deze bewoordingen:

> "De Hooft ingelanden tot Amsterdam werden gecommitteert omme met Cornelis Claesz tot Amsterdam ofte ander te handelen vant snijden en drucken van de kaerte van de Zijpe, mits dat de Hooftingelanden in den Hage hem sullen verwerven octroy alles tsij om niet ofte hem gelt toe te geven na discretie."

Na een periode van stilzwijgen - - - notulen ontbreken over een reeks van jaren - - - wordt in de polderrekening van 1612 (fol°.18) vermeld: "noch door dees rendant gecoft en betaalt de coperen plaete van de Sijpe caerte voor twee en dartich ponden en voer XXVI exemplaren drie pondt vijf schellingen".

De rekening over 1620 (fol.°.21) bevat dan de notitie: "Noch betaelt aen Willem Jansz bouckdrucker tot Amsterdam de somma van vier en tachtig ponden derthijen schellingen voor het wt schueren polijsten ende hersnijden van de plaet van de Sypsse caerte mitsgaders voor diverse caerten op parquement ende papier gedruckt als anders volgende sijne declaratie daar van sijnde dus hier LXXXIIII ℔ XIII sch.".

Met Willem Jansz was hier bedoeld de befaamde drukker, globe- en kaartenmaker W.J. Blaeu alias Guillielmus Janssonius Caesius op 't Water in den Vergulden Sonnewyser (1571 - 1638) (9). Hoogst merkwaardig is nu de vermelding dat het de zozeer erkende Willem Jansz Blaeu is geweest aan wie de opdracht gegeven werd een koperen plaat der kaart van de Zijpe in orde te brengen. Juist hij is het namelijk geweest die het door hemzelf uitgegeven werk van de Florentijnse edelman Ludovicus Gvicciardini een kaartje van de Zijpe als illustratie liet afdrukken (10).

Intussen was Blaeu de enige niet die de klandisie had om Zijpse kaarten te drukken en te leveren. Tenminste zulks valt op te maken uit een nota voorkomende in de polderrekening over 1623, waarin op fol°.XX vermeld staat: "Noch betaelt aen Pieter de Meester de somma van vijffentwintich ponden negentien schellingen voor het drucken van diverse Sijpse caerten op parkement bij hem ten behoeve van de Sijpe gelevert volgende sijne declaratie dus hier XXV ℔ XIX sch."

Jacob de Meester, een Vlaming, vestigde zich in "De Druckerije" te Alkmaar in de Langestraat, noordzijde op de westhoek der Houttil. Hij was een vakman, die veel fraai werk heeft nagelaten en zijn weduwe bleef in het bedrijf sedert 1612 tezamen met haar bovengenoemde zoon Pieter, wiens begrafenis in de Grote Kerk te Alkmaar plaats had op 27 september 1625. De vrouw zette haar zaak alléén voort: zij heette in een acte van 24 maart 1632 voor notaris J.C. van der Gheest te Alkmaar Lambertje Barents Zelle, oud 70 jaar en op haar beurt werd zij daar begraven de eerste mei 1936.

In de notulen nu van 6 april 1630 werd opgenomen: "Is noch verstaen en geresolveert dat Dirck Gerritsz. Langedijck sall copieren de Sypse caert opt pertinentst soo wel hem doendelijck is en daer voor genieten de somme van (oningevuld gelaten !). Vermeld zij wellicht ten overvloede dat deze Dirck Langedijck eveneens een landmeter was en een zoon van de eerder genoemde Gerrit, die in zijn vak zijn vader zeker evenaarde.

Nu achtereenvolgens kwamen nu in de notulen nog deze notities met betrekking tot ons onderwerp voor:

<u>4 april 1630</u> :

"Sijn vorders gecommitteert om te maecken een caert boeck om ijder polder inhoudende de groote van de landen en eygenaers van dien en dat met den aldereersten den E. Bodaen en Brasser (11) met autorisatie bij haerluiden de derden des noot sijnde te mogen nemen."

10 mei 1645 :

"Oock goedt gevonden de Octroyen vande Sijpe te doen herdrucken als mede de Sijpse caerten."

27 mei 1649 :

De resolutie om de caerte vande Sijpe met het Octroy en andere notable stucken te doen herdrucken wert alsnoch vastgestelt. Ende sal tot dien eijnde een nieuwe tekening gemaeckt en door dHooft Ingelant dGraaf (12) een goet meester aanbesteet werden om nieuwe platen daer van te snijden."

18 april 1651 :

"De Teyckeninge van Sypse chaerte es goet gevonden door een lantmeter op maet te doen stellen met verclaringe vanden gelegentheyt ende daenliggende plaetsen, op de groote van de oude charte."

16 april 1652 :

"Dat mede een nieuwe caerte vande Sijpe sal werden gemaeckt en is Hooftingelanden in loco met Dijckgraef en Heemraden aenbevolen om tot bevorderingh van dien een uijt haer E. te committeren."

7 mei 1653 :

"Vernieuwingh vanden chaerte - - Tot het bevorderen van de nieuwe chaerte te doen drucken werden versocht dHeeren Hooftingelanden en de Graeff." (13)

22 mei 1654 :

"De Chaerte ende Octroyen te vernieuwen ende herdrucken volgens voorgaende resolutien."

21 mei 1655 :

"DHeren Hooft Ingelanden en Dijkgraef in loco werden versocht de nieuwe chaerte van de Sijpe te doen voltrecken."

18 mei 1656 :

"DHeren Hooft Ingelanden in loco met Dijckgraef en Heemraden werden gecommitteert om met den lantmeter te concerteren over het maken van een nieuwe lantcaerte nade jegenwoordige rechte gesteltenisse vand Sijpe en op de forme van de Beemster caerte en het geconcerteerde te communiceren aenden Buijten Hooft Ingelants ijder int bijsonder omme alsdan bij goetvinden vanden selve tot uijterlijke bestedinge vandien te procederen."

25 mei 1657 :

"Maken van een nieuwe caerte vande Sijpe wert gesurcheert tot nader ordre."

24 mei 1658 :

"Dat alvoren op tmaken van een nieuwe Sijpse chaerte te disponeren geexamineert sullen werden de chaerten tot Amsterdam onlangs gedruckt".

14 april 1660 :

"Het maken van een nieuwe Sijpse chaerte wert in nader bedencken gehouden."

22 april 1661 :

"De Heren Dykgraef ende Hooft Ingelanden in loco werden geauthoriseert te handelen met den lantmeter Douw (14) of Clooster (15) over tmaken van een nieuwe chaerte; doch het drucken vant Octroy is goetgevonden op te houden."

12 april 1663 :

"DHeren Dijckgref en Hooft Ingelanden in loco werden gecommitteert de Sijpse landchaerte bij Jan Dircxz Soutman gemaeckt en gepresenteert te examineren en met den selven Soutman over den prijs te spreken sonder engagement en op rapport aent Collegie" (16).

17 april 1664 :

"Nieuwe chaerte - - Eijndelijk is goetgevonden de nieuwe lantchaert van de Sijpe tegens eenige goede chaerten van particuliere landen te confereren over de mate ende indien dselve daer uijt correct bevonden wert soo sijn Dijckgraef en Heemraden bij desen geauthoriseert aenden Lantmeter te verleenen ordonnantie tot betalinge van de bedongen vijfhondert gulen; sullende alsdan mede uijtgesien werden om deselve chaerte in plaete te doen brengen."

28 mei 1667 :

"Is goetgevonden dat die nieuwe grote Landchaerte alvoren op een paneel geplact sijnde sal werden geexamineert bij Dijkgraef Hooft Ingelanden in loco en Heemraden met assumtie van den Caertemaker Jan Dircxs Soutman en Jan van Heymenberch (17) beijde lantmeters en soo wanneer in alles correct bevonden werdt, de betalinge van de uijtgeloofde penningen sal werden gedaen doch bij incorrectheijt geexcuseert."

Grote Polderekening over 1665, fol°.40/2:

"Noch betaelt aen Jan Dircxs Soutman de somma van hondert enentwintich ponden hem voor het maecken van de deurtreck van de Zijpse nieuwe kaerten bij apostille van de heeren hooftingelanden op de laeste Reeckeninge hem toegeleyt volgens sijne requeste geapostilleert ende quitantie dus hier d'voorsz.....I° XX ℔.
Nocht betaelt aen Jan Mathijsz plaetsnijder d'somme van ses ponden twaelff schellingen bij hem op proeffdrucken van de twee cleijnste Zijpse kaerten verschooten volgens sijne declaratie ordonnantie ende quitantie dus hier . . . VI ℔ XII ss."

Vier kleinere kaarten van de Zijpe en één ten laatste van de gehele Zijpe met naaste omgeving zijn tenslotte, nadat men het uiteindelijk eens was geworden met de landmeter Zoutman, tot stand gekomen. Men mag zonder overdrijving zeggen, dat daarmee de kroon is gezet op het cartografische werk dat bij verloop van tijd ten verzoeke van de Zijpe is gemaakt. Van dit eerste viertal kleinere kaarten en van de grote in 6 bladen, die Zoutman's signatuur hebben, zijn exemplaren op papier afgedrukt, die ook nu nog van geen zeldzaamheid zijn. De maten van Zoutman's kleinere kaarten, één blad groot, bedragen 24 bij 40, 31 bij 84, 40 bij 25 en 44 bij 67 cm.

De vraag naar deze nieuw ontstane nummers moet zó groot zijn geweest dat het bestuur nog geen jaar later alweer tot drukken overging. In de voorstelling van het Zijpse territoir werd overigens sedert die tijd geen enkele wijziging meer gebracht, maar wel voegde men aan de grote kaart in 6 bladen twee in koper gebrachte bovenstroken bij die voorzien werden van een reeks volle wapens van de dijkgraaf, de heemraden en hun secretaris. Het was in 1729 toen deze op kunstvaardige wijze aangevulde kaart tot stand werd gebracht, voorzien van de blazoenen van Mr. Hendrik Daey, baljuw en dijkgraaf, de heemraden Gerard Stuijling Sijms, Mr. Johan Baert, Jr. Cornelis van Teylingen, Jan Valckenier, Mr. Emanuel Ras, Jacob du Peyrou Jansz en Jacob van Strijen, met de secretaris Adriaan van der Hoeve.

En ook deze grote kaart was spoedig aan vervanging toe. De polderrekening over 1760 namelijk bevatte op fol°.37 vso. over de zaak een nieuwe mededeling, luidende: "Nog betaald aan dezelfde Jan Coster Hermanuszoon: voor rekening van Izaak Tirion (18) een somme van agt en negentig gulden agtien ss: voor het drukken van 120 exemplaren van de grote Kaart, en leverantie van papier alles breder in zijn rekening gespecificeert dus bij ordonnantie en quitantie de voorsz f. 98 : 18:—."

Het waren dan ook de bestuurders van 1759 ter herinnering aan wie opnieuw op de nu herziene strip de weer acht volle wapens werden aangebracht, te weten Mr. Hendrik Nanning Daey, balhuw en dijkgraaf, de schepenen-heemraden Mr. Emanuel Ras, Mr. Jan Hendrik de Carpentier, Mr. Gerardus Bernardus Heymenbergh, Mr. Gerard Loeck, Mr. Nicolaas Brouwer Schagen, Mr. Arend Jan van den Steen, Jacobus Winder en de secretaris Cornelis Elias.

De koperen platen uitmakende de zes bladen der grote kaart en de laatstelijk bijgemaakte koperen wapenstroken van 1759 zijn bewaard gebleven in het polderarchief en in onze tijd zijn zij tezamen benut tot de vervaardiging van een nieuw exemplaar van gelijk formaat en afgedrukt op papier.

De invasie van 1799 in het noorden van Holland door de Engelsen en Russen had ten gevolge dat in en om de Zijpe verscheidene militaire aardwerken door de Britse Genie werden opgeworpen. Nadat eenmaal de vrede hersteld was werd het aanstonds door de Franse en Bataafse autoriteiten noodzakelijk geacht om deze veldversterkingen in kaart te laten brengen. Dat geschiedde en zo ontstond een algemene overzichtskaart in HS. met afmetingen 40 bij 68 cm. Zij voerde tot titel "KAART VAN DE ZIJP met de daar opgebragte Defensie werken door de Engelsche Armee aangelegd zoo op en in de Zijper dijk als op de naar voor liggende geretrancheerde Dorpen, bij gelegenheid der gedenkwaardige Campagne in Noordholland. Alsmede de Defensie werken, op last van het Bataafsch Gouvernement aangelegd Anno 1800. Benevens de Inundatie zoo als dezelve bij eene te doene Landing zoude kunnen worden geformeert. De Engelsche Batterijen betreffend opgemeeten op ordre van den Lieutenant Colonel Directeur Kraijenhoff door den Lieut. Ingenieur van Oudheusden, en wat de verdere militaire Positien betreft opgemeeten zaamgesteld en gecarteert door den Lieutenant Colonel Ingenieur G.L. le Fèvre de Montigny schaal van 600 roeden rijnlansch" (19).

Volledigheidshalve zij er tenslotte nog aan herinnerd dat de eerste volledige kaart in MS. als oorspronkelijk kadastraal plan of minuut-plan, dat in verband met de instelling van het Nederlandse kadaster ingevolge last van de Administratie der Rijksbelastingen gemaakt werd wat de Zijpe betreft, dateerde van 1826. Na opmetingen die waarschijnlijk in het jaar tevoren reeds begonnen waren is dit werk uitgevoerd door de landmeter A. van Diggelen (20) op een schaal van 1 : 2500, verdeeld in 8 sectien, met 3 bladen elk.

Dit werk is nog eens herhaald op ongeveer gelijke voet door de toenmalige landmeter E.J. Griffijn in 1859 (21).

De hoop uitsprekende dat ik door het vorenstaande een verdere studie van de Zijpse kaarten althans enigermate zal hebben ondersteund, meen ik dat het goed zou zijn wanneer in de toekomst eens een algemeen overzicht zou kunnen verschijnen van alle kaarten uit binnen- en buitenland, die de bewuste polder tot onderwerp hebben, het gebied als geheel dan wel als grotere of kleinere stukken daaruit. Want, zoals hier is aangetoond, van dezulken waren er talrijken gemaakt en velen moeten naar alle windstreken verspreid zijn geraakt.

Alkmaar, mei 1986. Mr. J. BELONJE.

(1) Deze en de hierna volgende gegevens zijn ontleend aan de considerans van het octrooi tot bedijking van de Zijpe gegeven door keizer Karel V te Brussel "den lesten Marcij in den jaere ons Heeren XV°.LI". Gevolgd is hier een tweetal MSS., zijnde de gecollationeerde copieen door respectievelijk notaris Albrecht Claeszoon Raet van 15 juni 1552 en de secretaris van de Zijpe Mr. Rutgerus Paludanus van 20 juli 1770 (archief de Zijpe en Hazepolder). Deze teksten wijken sterk af van de gedrukte.

(2) C.J.F. Slootmans "Jan mette Lippen zijn familie en zijn stad", Rotterdam-Antwerpen 1965, blz. 48-50, 65 evv.

(3) Het restant van het buurtje "Het Torp" is enkele jaren geleden helaas vrijwel geheel ten offer gevallen aan de uitbreiding van Den Helder. Men zie over de hoge ouderdom mijn "Het Koegras", Den Helder 1974, blz. 7, 21, 37-39 en de daar aangehaalde bronnen.

(4) Rekening door Dirk van Teylingen als penningmeester van de koninklijke commissarissen ter voltooiing der bedijking; voor het Hof van Holland, fol°.507 vso., "Bijdragen Geschiedenis Bisdom Haarlem" VI, 1878; C.W. Bruinvis "Te Alkmaar in den Geuzentijd", Alkmaar 1894, blz. 6-7; Dr. H.E. van Gelder "Alkmaarse Opstellen", Alkmaar 1950, blz. 44, 59, 60.

(5) Alkmaar, 1971, blz. 6.

(6) Archief van Duivenvoorde, Algemeen Rijksarchief 's Gravenhage.

(7) Gemeente archief Alkmaar fol°. LXXXV vso.

(8) Geboren 1561, begraven Grote Kerk Alkmaar 2 januari 1624, middengang 187, oudste zoon van Dirck Jansz. en Alijt Gerrits, landmeter, zijdenlakenkoper, schepenheemraad, 1619 en molenmeester polder G. van de Zijpe.

(9) Joh. E. Elias "De Vroedschap van Amsterdam 1578-1795" I, Haarlem 1903, blz. 475 sub d.

(10) Zie de afbeelding. - - De titel luidt van het nu zeldzaam geworden boek "Belgicae sive inferioris Germaniae descriptio: auctore Ludovico Gvisciardino nobili Florentino editio postrema, additamentis novis & statu politico & urbium aucta....idemque iconismis illustrata Amstelodami apud Gvilielmvm Blaev D C XXXV - Indefessus agendo".

(11) "De Navorscher LXXXII, 1933 De Polderregering van de Zijpe".

(12) Mr. Andries de Graeff, ridder, burgemeester, enz. te Amsterdam. Hij werd als zodanig benoemd 11 mei 1642 maar bedankte wegens hoge leeftijd 22 april 1677; zie Elias I, t.a.p. blz. 520/21.

(13) Voor de Heemraad Mr. Johan van Nordingen, advocaat te Alkmaar "De Navorscher" LXXXV, 1936, blz. 231-238 en LXXXVI, 1937, blz. 31-35 en noot 11.

(14) Jan Jansz. Dou, landmeter van Rijnland te Leiden.

(15) Geleyn Clooster, zoon van Pieter Gerritz, wonende in het Clooster te Oude Niedorp, verkreeg van het Hof van Holland admissie als landmeter 20 november 1626 bij acte Algemeen Rijksarchief archief Hof van Holland deel 59, fol°.21 vso. en 22.

(16) Hij verkeeg admissie als voren 6 maart 1664, overleed oud 65 jaar blijkens met zijn merk getekende grafzerk 37 zuider transept, Grote Kerk Alkmaar 27 juni; zie o.a. "Alkmaars Jaarboekje", V, 1969, blz. 29 en "De Navorscher" LXXIX, 1930, blz. 50/1.

(17) Hij was landmeter van de stad Alkmaar, oudste zoon van Jaspar Jansz. en Aeltje, dochter van de eerder genoemde landmeter Gerrit Dirkzs. Langedijk, wiens geschriften hij erfde, en van Aefgen Cornelis. Hij werd begraven aldaar in de Grote Kerk middengang 187 op 19 maart 1681. Zie ook noot 8.

(18) De stadsdrukker van Alkmaar op de Voordam in De Stapel Papieren - - I. Tirion was een drukker en uitgever te Amsterdam van erkende naam "in de Kalverstraat, het Negende Huis van den Dam, in Hugo Grotius".

(19) Gillis Johannes le Fèvre de Montigny, geboren Gemonde 10 september 1765, zoon van Johannes Nicolaas, kapitein-ingenieur, en Maria de Bruijn, zie "Nederland's Patriciaat" VII, 1916 blz. 172. Hij werd cadet bij het Regiment Oranje-Gelderland 18 september 1776 en extraordinair-ingenieur 11 augustus 1792. Van 1795-1800 was hij adjudant van de Directeur-Generaal der Genie Van Hooff en als luit.-kolonel sedert 31 maart 1800 adjudant van de Raadspensionaris Schimmelpenninck. In Franse dienst werd hij "chef-de-bataillon" le klasse 7 december 1810 om in 1811 aangewezen te worden tot le administrateur voor het Cadaster; 18 oktober 1817 kolonel-titulair. Zijn "Kaart van de Zijp" wordt bewaard in de collectie Bodel Nijenhuis der Universiteitsbibliotheek te Leiden (31-87); de Zijpse Engelse en Nederlandse militaire werken zijn individueel ook nog in kaart gebracht (Algemeen Rijksarchief 's Gravenhage, archief van Oorlog, Genie sit. plans van vestingen H. 139, a, b, enz.). Het laatste restant van die werken is in 1916 in verband met gebrek aan aardspecie na de grote watersnood weggegraven, naar mij de oud-Opzichter van de Zijpe en Hazepolder G. Veuger Gzn. persoonlijk verzekerde. In het missiven-boek archief Zijpe zijn brieven aanwezig van 16 augustus en 12 oktober 1800 namens de Agent van Oorlog, houdende mededeling, dat de batterijen konden worden geslecht.

(20) Zie Ing. P.S. Teeling "Landmeters van de Kadastrering van Nederland", 's Gravenhage 1984, blz. 91 en 93 - - Arie van Diggelen, geboren Well, zoon van Peter en Ariaantje Vormers, 7 september 1786, woonde te Alkmaar Oudegracht 15, zuidzijde, waar hij overleed 29 januari 1842.

(21) Evert Jan Griffijn, geboren Hoorn 14 juli 1836, zoon van Arie eveneens landmeter en Alida Hendrika Augustinus. Hij vertrok naar Rotterdam in 1864.

***